

Милорад Радовановић

НОМИНАЛИЗАЦИЈЕ У СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

Номинализацијама се овде сматрају процеси који воде појављивању номиналних средстава уместо вербалних у исказима природних језика. У резултату деловања таквих процеса реченични исказ са вербалним предикатом замењује се нереченичним¹ (нпр. *Авион полеће / Полеће тине авиона...* у примерима *Посматрали смо како авион полеће / Посматрали смо полетине авиона* и сл.).

На номинализације се данас у лингвистичкој науци гледа као на врло продуктивне и у великој мери универзалне феномене, чије се појављивање бележи у многим модерним језицима, посебно у индоевропским (који су у том погледу најбоље испитани, па, стога, за нас, у овом моменту, и најрепрезентативнији). Савремени процеси ове врсте у српскохрватском језику, значи, прате опште развојне линије у језицима.²

¹ Терминолошка решења „нереченични предикат” односно „нереченична предикација” употребљавају се за језичка средства помоћу којих се податак о предикату односно предикацији неке врсте саопштава без „личног глаголског облика”. О дистинкцијама типа „реченични”/„нереченични” и различитим терминолошким решењима у тој области (нпр. „нереченични исказ”/„реченични исказ” и сл.) корисни подаци могу се пронаћи у радовима: Vladimír Hrabě, *Polovětňné vazby a kondenzace „druhého sdělení” v ruštině a v češtině*, Rozpravy Československé akademie věd, Řada společenských věd, Ročník 74, Sešit 10, Praha, 1964; Oldřich Uličný, *O polopredikativních konstrukcích z hlediska dvojzákladové transformace a komplexní kondenzace*, Slovo a slovesnost, Ročník XXX, Praha, 1969, 138–149 и др.

² О универзалности номинализационих процеса у језицима света, међу осталима, пише и Nicolas Ruwet у својој књизи: *An Introduction to Generative Grammar*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam–London, 1973 (превод са француског). Уп. и експлицитну тврдњу аутора: „One of the most productive recursive processes in natural languages (and one that is without doubt universal) consists of the formation of *nominalizations*” (172).

Најплодније резултате у проучавању номинализационих процеса (и теоријске и практичне) дала је генеративистичка лингвистичка оријентација³, али се при том не смеју заборавити ни неки други (па и старији) доприноси истраживању у овој области синтаксичких и семантичких студија.⁴ Посебно је у том погледу значајно деловање представника

³ В. нпр. резултате само неких истраживања ове врсте: Robert B. Lees, *The Grammar of English Nominalizations*, International Journal of American Linguistics, Vol. 26, № 3, Part I, Baltimore, 1960; Jerrold J. Katz, Paul M. Postal, *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1964; Zeno Vendler, *Adjectives and Nominalizations*, Papers on Formal Linguistics, № 5, Mouton, The Hague–Paris, 1968; F. Bowers, *The Deep Structure of Abstract Nouns*, Foundations of Language, Vol. 5, № 4, Dordrecht–Holland, 1969, 520–533; Noam Chomsky, *Remarks on Nominalization*, Studies on Semantics in Generative Grammar, Mouton, The Hague–Paris, 1972, 11–61; Helmut Esau, *Nominalization and Complementation in Modern German*, North–Holland Publishing Company, Amsterdam–London, 1973; John S. Bowers, *Some Adjectival Nominalizations in English*, Lingua, Vol. 37, No 4, Amsterdam; 1975, 341–361; Bernard Comrie, *The Syntax of Action Nominals: A Cross–Language Study*, Lingua, Vol. 40, No 2–3, Amsterdam, 1976, 177–201; Paul Schachter, *A Nontransformational Account of Gerundive Nominals in English*, Linguistic Inquiry, Vol. 7, No 2, Cambridge, Massachusetts, 1976, 205–241 итд. При том највећи допринос генеративаца проучавању номинализационе проблематике представља увођење методе дубинске семантичке интерпретације у анализу примера. Генеративци, сходно својој методолошкој и теоријској оријентацији, номинализације по правилу дефинишу као трансформације које реченицу претварају у именицу или именичку синтагму укључујући је у другу реченицу. В. нпр. шта о овоме каже Nicolas Ruwet (*op. cit.*, 172): „A nominalization is essentially the conversion of a sentence into a noun or noun phrase, and it can always be described by means of a transformation that embeds a transformed version of a constituent–sentence in the position of a noun or noun phrase in a matrix–sentence.”

⁴ Нпр.: Viggo Brøndal, *Les parties du discours. Parties orationis. Études sur les catégories linguistiques*, Einar Munksgaard, Copenhagen, 1948; Louis Hjelmslev, *Le verbe et la phrase nominale (1948)*, Essais linguistiques par Louis Hjelmslev, Travaux du Cercle linguistique de Copenhagen, Vol. XII, Nordisk Sprog-og Kulturforlag, Copenhagen, 1959, 165–191; Rulon Wells, *Nominal and Verbal Style*, Style in Language, ed. Thomas A. Sebeok, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, 213–220; Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale. II*, Gallimard, Paris, 1974; André Martinet, *La linguistique synchronique. Études et recherches*, Presses Universitaires de France, Paris, 1965; Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Éditions Francke, Berne, 1965⁴; Ludwig Reiners, *Stilkunst. Ein Lehrbuch deutscher Prosa*, C. H. Beck's Verlagsbuchhandlung, München, 1953 итд.

прашке лингвистичке школе (нарочито англиста и слависта), и њихових следбеника, приликом проучавања реченичне кондензације.⁵

⁵ О реченичној кондензацији постоји већ релативно обимна литература, од које, за ову прилику представљам само неколико наслова: Vilém Mathesius, *Obsahový rozbor současné angličtiny na základě obecně lingvistickém*, K vydání připravil Josef Vachek, Nakladatelství Československé akademie věd. Praha, 1961 (уп. и издање на енглеском језику: *A Functional View of Present Day English on a General Linguistic Basis*, Ed. Josef Vachek, Mouton, The Hague, 1975); Josef Vachek, *Some Thoughts on the So-Called Complex Condensation in Modern English*, Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university, Ročník IV, Řady jazykovědné (A), Č. 3, Brno, 1955, 63–77; Josef Hladký, *Remarks on Complex Condensation Phenomena in Some English and Czech Contexts*, Brno Studies in English, 3, Brno, 1961, 105–118; Vladimír Hrabě, *Polovětné vazby a kondenzace „druhého sdělení“ v ruštině a v češtině*, Rozpravy Československé akademie věd, Řada společenských věd, Ročník 74, Sešit 10, Praha, 1964; Jiří Nosek, *Notes on Syntactic Condensation in Modern English*, Travaux linguistiques de Prague, 1, L'École de Prague d'aujourd'hui, Prague, 1964, 281–298; Miroslav Renský, *English Verbo-Nominal Phrases, Some Structural and Stylistic Aspects*, Travaux linguistiques de Prague, 1, L'École de Prague d'aujourd'hui, Prague, 1964, 289–299; Milan Jelínek, *Funkce a vývoj syntaktických kondenzátoru v slovanských jazycích*, Otázky slovanské syntaxe. II. Sborník Symposia „Strukturni typy slovanské věty a jejich vývoj.“ Brno 20–22. X 1966, Brno, 1968, 389–395; Oldřich Uličný, *O polopredikativních konstrukcích z hlediska dvojzákladové transformace a komplexní kondenzace*, Slovo a slovesnost, Ročník XXX, Praha, 1969, 138–149; Milan Jelínek, *Konkurence mezi substantivním kondenzátorem a větným schématem v obrozenské češtině (na materiálu odborných textu)*, Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university, Ročník XIX, Řada jazykovědná (A), Č. 18, Brno, 1970, 35–48; František Miko, *The Generative Structure of the Slovak Sentence. Adverbials*, Mouton-Publishing House of the Slovak Academy of Science, The Hague–Paris–Bratislava, 1972; Eugeniusz Ucherek, *La préposition-méthodes d'analyse sémantique*, Biuletin Polskiego towarzystwa językoznawczego, Zeszyt XXXI, Wrocław–Warszawa–Gdańsk, 1973, 91–105; Milka Ivić, *Teoretische und methodologische Aspekte des wegriffs der Kondensation*, Zeitschrift für Slawistik, Band XX, Heft 5–6, Berlin, 1975, 754–780; Милка Ивић, *Предикатска кондензација у граматичком опису словенских језика*, Зборник реферата са заседања Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика, Скопје (у штампи). Преглед лингвистичких гледања на проблематику реченичне кондензације даје се и у студији: Milorad Radovanović, *Srpskohrvatska imenica kao kondenzator rečeničnog značenja*, Зборник за филологију и лингвистику, књ. XX/1 и XX/2, Нови Сад, 1977 (у штампи), посебно у поглављу *Prikaz odabrane literature i osnovna teorijska razgraničenja*. Реченична кондензација се дефинише као појављивање нереченичних језичких средстава (тј. средстава без предикације у финитном глаголском облику) у функцији саопштавања реченичног садржаја. Овде се стога мора напоменути и да је појам реченичне кондензације шири од појма номинализације, те и да

Мој циљ је да овде посебно истакнем репертоар основних проблема које пред сербокroatистику поставља појављивање номинализационих процеса у српскохрватском језику, и да, уједно, изнесем нека начелна размишљања о синтаксичком и семантичком понашању, као и о мотивисаности појава о којима је реч.⁶ Уједно, сматрам да типолошка структура српскохрватске реченице не може бити адекватно проучена док се пажња не усмери и на номинализоване исказе који немају оформљеног предиката у личном глаголском облику. Тек тада када подаци о функционисању номинализационих процеса у српскохрватском језику буду исцрпнији и систематизованији, моћи ће се у научном смислу коректно типолошки поредити структура српскохрватске реченице са структуром реченице у осталим словенским језицима, односно, моћи ће се изводити одговарајући шири, па и општелингвистички закључци.

С обзиром на релативно развијен падежни систем у српскохрватском језику, у центар пажње поставио бих понашање оних номинализованих примера који се сврставају у категорију тзв. *правих* номинализација или номинализација у *ужем смислу*.⁷ Ово стога што су у таквим

се номинализовани искази функционално могу сматрати обликом испољавања кондензационих тежњи у језику.

⁶ У сербокroatистици је номинализациона проблематика остала великим делом непроучена. Тако нпр. у нормативним и дескриптивним граматицама српскохрватскога језика о таквим процесима по правилу нема ни речи. Само наговештаји спремности да се води рачуна и о овим појавама (на жалост без одговарајућег теоријског, методолошког и термилошког оквира) помаљају се у радовима: Frano Čale, Mate Zorić, *Bilješke o stilističkoj vrijednosti imenske konstrukcije*, Jezik, god. IV, br. 4, Zagreb, 1955, 109–111; Frano Čale, *O stilističkoj vrijednosti imenske konstrukcije*, Od stilema do stila, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1973, 53–67; Ljudevit Jonke, *Glagolsko i imeničko izražavanje*, Književni jezik u teoriji i praksi, Drugo, prošireno izdanje, Znanje, Zagreb, 1965, 364–365; Stjepko Težak, *O upotrebi glagolskih imenica*, Jezik, god. XXIII, sv. 5, Zagreb, 1976, 129–139 и др. Први опсежнији и систематизованији захват у проблематику ове врсте, заснован на испитивању обимне, а жанровски разнородне језичке грађе која репрезентује савремени српскохрватски језички стандард, може се наћи у: Milorad Radovanović, (*op. cit.*).

⁷ О тзв. „правим” номинализацијама уп. нпр. објашњење које даје Zeno Vendler (*op. cit.*) у поглављу *Proper Nominalizations*, 26–31. У сличном контексту опредељивања о номинализацијама „у ужем смислу”, остављајући номинализације „у ширем смислу” по страни, пише Bernard Comrie (*op. cit.*).

примерима номинализовани искази заступљени именицама као најрепрезентативнијим номинализационим средствима, и што би, по мом мишљењу, управо ту српскохрватски језик, након опсежније и детаљније анализе, могао показати типолошку варијацију у односу на друге словенске језике:

- (1) *Девербативне именице*.⁸ Оне у различитим падежним конструкцијама (слободним и везаним) саопштавају нереченичну предикацију (нпр.: *Учинио је то из мржње према теби / Учинио је то зато што те је мрзео* и сл.). Уместо њих се у семантичкој интерпретацији примера по правилу реконструираше клауза са пунозначним глаголским предикатом ($N \leftarrow V$).⁹

⁸ Овде термин *девербативна именица* треба схватити у семантичком (тј. синхронном), а не у морфолошком или генетском (тј. дијахронном) смислу. Мене, значи, у том погледу интересује само да ли остварена именица својом семантиком подразумева пунозначну предикацију, а не и да ли је та именица из неког глагола и морфолошки изведена. Шире схваћени номинализациони процеси, као и шири захват у номинализациону проблематику уопште, захтевали би, свакако, увођење у центар пажње и неких других категорија примера. То су нпр.: именице из класе *nomina agentis* (које овде остављамо по страни због семантичке специфичности, пошто се њиховом интерпретацијом реконструираше у првом реду агенс, па тек онда, секундарно, и сама предикација, уклопљена у агенс релативном клаузом, нпр. *возач аутобуса / човек (онај) који вози аутобус* и сл.), затим апозиција, апозитив, вербиди (инфинитив и партиципи, укључујући ту и „глаголске прилоге”: и „придеве”), експоненти имплицитне предикације (нпр.: *Разговарају уз кафу / Разговарају и при том пију кафу* и сл.), просентенцијализатори (нпр.: *Ја то озбиљно намеравам / Ја озбиљно намеравам да одем* и сл.) итд.

⁹ О понашању девербативних именица у овом погледу у српскохрватском језику писано је у: Milorad Radovanović (*op. cit.*). Иначе, питањима понашања девербативних именица као номинализационих средстава, у улози нереченичних представника реченичних исказа, бавили су се многи аутори, пре свега слависти, који нису имали непосредни терминолошки, теоријски или методолошки контакт са литературом о номинализационим и кондензационим процесима у језику. Уп. нпр.: Ф. Пап, *Трансформационный анализ русских присубстантивных конструкций с записимой частью-существительным*, Slavica, I, Debrecin, 1961, 55–83; Helena Křížková, *Substantiva s dějovým významem v ruštině a v češtině*, Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české. III. O ruském slovese, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1968, 81–152; Здена Скоумалова, *Синтаксические конструкции с глагольным существительным*, Československá rusistika, Ročník XIII, Číslo 4, Praha, 1968, 220–229; Přemysl Adamec, *Deverbativní a deadjektivní substantiva jako svučást povrchové reprezentace predikátu ruských vět*, Bulletin ústavu ruského jazyka a literatury, XV, Praha, 1971, 57–63; Přemysl Adamec,

- (2) *Деадјективне именице*.¹⁰ Оне, такође, у различитим падежним конструкцијама (слободним и везаним) саопштавају нереченичну предикацију (нпр.: *Учинио је то из љубоморе / Учинио је то зато што је био љубоморан* и сл.). Уместо њих се, међутим, у семантичкој интерпретацији примера по правилу реконструише клауза, сада са копулативним предикатом сложеним с придевом ((N ← Cop + Adj)).¹¹

За овакве номинализоване исказе је и иначе у језицима карактеристично да образују парадигме¹² синтаксичких значења, функција и односа, експлициране именичким падежним конструкцијама, којима на језичком нивоу семантичке интерпретације одговарају паралелне (и еквивалентне) парадигме значења, функција и односа, заступљене вербалним, дакле, неноминализованим – реченичним структурама (тј. клаузама). На дубљем, логичком нивоу семантичке интерпретације примера о којима је реч, помињаним парадигмама синтаксичких значења, функција и односа одговарале би парадигме логичких јединица, тј. ек-

Deverbatiní a deadjektivní substantiva ve funkci subjektu a objektu ruské věty, Bulletin ruského jazyka a literatury, XVII, Praha, 1973, 23–38; П. Адамец, *О семантико-синтаксических функциях девербативных и деадъективных существительных*, Филологические науки, No 4, Москва, 1973, 40–46; В. П. Сухотин, *Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке. Глагольные словосочетания*, Академия наук СССР, Москва, 1960. и др.

¹⁰ Слично као и код девербативне именице (в. нап. 8), овде термин *деадјективан* треба схватити у семантичком (тј. синхронном), а не у морфолошком односно генетском (тј. дијахроном) смислу. Дакле, мене у том погледу интересује само да ли остварена именица својом семантиком подразумева предикацију (овог пута копулативну, сложену са придевом), а не и да ли је именица о којој је реч из неког глагола морфолошки изведена.

¹¹ О понашању деадјективних именица у руском језику писао је Přemysl Adamec (у радовима наведеним у напомени 9), а деадјективне именице у номинализациону проблематику увршћују и лингвисти генеративистичке оријентације (уп. нпр.: Zeno Vendler, *op. cit.*). У српскохрватском језику проблематика везана за деадјективну именицу, њену улогу и понашање у номинализационим процесима није до сада проучена, и то, свакако, остаје један од важних задатака сербокроатистима за будућа истраживања.

¹² О теоријском појму синтаксичке парадигме в. у новије време публиковане радове: Радоје Симић, *Синтаксичка парадигматика*, Зборник за филологију и лингвистику, књ. XVIII/2, Нови Сад, 1975, 113–127 и В. Г. Адмони, *Статус обобщенного грамматического значения в системе языка*, Вопросы языкознания, No 1, Москва, 1975, 39–54.

споненти логичких значења, функција и односа, придодати логичким пропозицијама.¹³

То значи да и једном низу српскохрватских номинализованих примера са девербативном именицом¹⁴ (нпр.: *Његов пристанак их је обрадовао; Очекивали су његов пристанак; Након његовог пристанка донели су коначну одлуку; Предомислили су се због његовог пристанка; Они ће се намучити услучају његовог пристанка; Одустали су упркос његовом пристанку; По његовом пристанку видели суда се уплашио; Дали су све од себе за његов пристанак; Купили су земљу без његовог пристанка; Увредио их је својим пристанком* итд.) на нивоу семантичке интерпретације одговара низ неноминализованих примера са клаузама и глаголским предикатима у њима (нпр.: *То што је пристао обрадовало их је; Очекивали суда (он) пристане; Након што је (он) пристао, донели су коначну одлуку; Предомислили су се зато што је (он) пристао; Они ће се намучити ако (он) пристане; Одустали су иако је (он) пристао; На основу тога што је пристао, видели суда се уплашио; Дали су све од себе да би (он) пристао; Купили су земљу а да при том он није на то пристао; Увредио их је тиме што је пристао* итд.), док би већ наведеним парадигматским низовима на логичком нивоу семантичке интерпретације одговарале јединице типа *субјекат* (у овом случају „проузроковач”); *објекат*; *време*; *узрок*; *услов*; *концесија*; *основ*; *циљ*; *пропратна околност*; *средство* итд.

Сличне парадигме образују и српскохрватски примери с деадјективном именицом у номинализованом исказу, односно њихове семантичке интерпретације: *Твоја охолост нас изненађује; Заборавили смо твоју охолост; Предомислили смо се због твоје охолости; Без своје охолости нећеш успети; Пристали смо упркос твојој охолости; По твојој охолости видимо ко си; Успео си и*

¹³ Теоријско разграничење које се овде презентује детаљније је разрађено у: Milorad Radovanović (*op. cit.*) у одељку *Metodološko opredeljenje*. Уз то, напомињем, да логички ниво посматрања, у сваком случају, неће бити предмет ове анализе.

¹⁴ Примери о којима је реч наводе се само у максимално редукованом избору, ради илустрације (то, наравно, значи и да су слободно и произвољно одабрани, а хијерархијски несређени). Детаљан опис српскохрватских падежних могућности у овом погледу може се наћи у раду: Milorad Radovanović (*op. cit.*). Поменута анализа, међутим, остаје само у области понашања девербативне именице, док је одговарајуће понашање деадјективне именице остало до сада неиспитано.

без своје охолости; Увредио нас је својом охолошћу¹⁵ итд. / То што си охолознајује нас; Заборавили смо да си охол; Предомислили смо се зато што си био охол; Ако не будеш охол нећеш успети; Пристали смо иако си био охол; На основу тога што си охол видимо ко си; Успео си а да при том ниси био охол; Увредио нас је тиме што је био охол итд. / субјекат (у овом случају „проузроковач”); објекат; узрок; услов; концесија; основ; пропратна околност; средство итд.¹⁶

У наведеним српскохрватским примерима није тешко уочити да се номинализоване падежне конструкције уклапају у надређену реченицу, постајући тако њен интегрални део, док се неноминализовани искази понашају као клаузе које се заједно са надређеном реченицом (или надређеним реченицама) уклапају у реченични комплекс. Само по себи, стога, разуме да су номинализовани језички искази у односу на своје неноминализоване семантичке еквиваленте информацијски хендикепирани, будући да по правилу не могу стицати статус аутономних, завршених саопштења,¹⁷ док вербални искази то у начелу могу. (нпр.: *потера се приближавала / Приближавање потере...* и сл.). Зато и интерпретација номинализованих исказа у већој мери зависи од њиховог лингвистичког и нелингвистичког контекста него што је то случај са интерпретацијом њихових неноминализованих еквивалената. Ово посебно важи за примере са девербативним именицама (нпр.: *Његово хапшење... // Он хапси* и сл.).

¹⁵ Анализа помињана у претходној напомени показује да девербативна именица у различитим падежним конструкцијама може кондензовати односно номинализовати читав низ синтаксичких значења, функција и односа, и да је мало оних (као што је нпр. значење *места*) која редовно остају изван подручја деловања оваквих језичких процеса. Деадјективне именице се у том погледу, како то засад барем изгледа, понашају унеколико рестриктивније. Тако нпр. падежне конструкције деадјективном именицом готово редовно не могу номинализовати синтаксичка значења типа *место, циљ, време* и сл.

¹⁶ Из до сада изложених примера са девербативним и деадјективним именицама већ се види да постоји могућност повезивања улоге везничких и предлошких елемената (када се остварују) у испитивању номинализованих исказа. О односу између предлога и везника на нивоу семантичких комбинаторичких варијаната унеколико разрађеније размишљање и формулисана хипотеза износе се у раду: Milorad Radovanović, (*op. cit.*).

¹⁷ О појму синтаксичке „завршености” односно „незавршености” в нпр. у раду: В. Г. Адмони, *Зовршеностъ конструкций как явление синтаксической формы*, Вопросы языкознания, No 1, Москва, 1958, 111–117.

Већ на први поглед намеће се идеја о већој мери могућне двосмислености номинализованих исказа с девербативним именицама, у поређењу са оним неноминализованим – реченичним. Разлози за овакву претпоставку, међутим, уклањају се управо проучавањем таквих феномена какве су номинализације у језику. Проблем двосмислености у синтакси, наиме, постаје занемарљив када се језик испитује у дејству, тј. када се исказ посматра у свом природном (лингвистичком и нелингвистичком) контексту. Овакав приступ истраживању показује да, у ствари, потпуне и праве изолације језичких саопштења и нема – односно – да су појаве „двосмислености” само теоријски конструкти у лингвистици који у језичкој пракси, као семантички проблеми, и не постоје.¹⁸ Чак ни појављивање српскохрватских номинализованих исказа с девербативном именицом у насловима (нпр. *Победа Ненада Стекића / Победио је Ненад Стекић* и сл.) не значи њихову контекстуалну изолацију пошто се ту редовно мора рачунати са нелингвистичким контекстом као што су претпоставка, очекивање, предзнање, заинтересованост итд., али и са оним лингвистичким, где контекст представља садржина текста који за насловом следи или, можда, садржина текстова који наслову претходе. Интерпретација номинализованих језичких исказа, па и уклањање могућних двосмислености у овој области у описаном смислу, често зато бивају условљени и инхерентном лексичком семантиком остварених језичких јединица, тј. спојем двеју или више лексичких семантика које чине дати исказ (и једна другој представљају непосредни лингвистички контекст). Ово посебно долази до изражаја у случајевима када структурално исту детерминацију уз девербативну именицу у српскохрватском језику интерпретирамо терминима *субјекта* или *објекта*, зависно од присутног обележја из семантичке опозиције *живо/неживо* у лексеми којом је остварена детерминација заступљена (нпр.: *Почело је искрцавање путника / Путници су почели да се искрцавају* и *Почело је искрцавање робе / Робусу почели да искрцавају* и сл.). У истом смислу интерпретацију може условити и инхерентна лексичка семантика девербативне именице, када се ради о опозицији критеријума *транзитивност/интранзитивност* предика-

¹⁸ „Двосмисленим” исказима се као преокупацијом од приоритетнога значаја бави и генеративна граматика, настојећи, чини се, управо погрешно, да језичке исказе вештачки изолује из њиховог природног лингвистичког и нелингвистичког контекста.

ције која је номинализована (нпр. *Дочек цара / Цара дочекују и Долазак цара / Цар долази* и сл.).¹⁹

Важно је, међутим, приметити да се у српскохрватском језику номинализовани искази не морају појављивати појединачно. Чак није редак случај да се остваре две или више узастопних номинализација, чинећи тако непрекидан или испрекидан комплекс номинализованих предикација. Индикативна су при том три важна момента на које ова појава упућује начином свога испољавања. Прво, нагомилавање, односно уланчавање номинализованих исказа у тексту најчешће није резервисано само за девербативне или деадјективне именице, већ се и једне и друге у примерима могу међусобно и комбиновати (нпр.: *Показивање способности дугог памћења... / Показивао је да је способан да дуго памти* и сл.). Друго, могућност да текст српскохрватског језика буде засићен номинализованим исказима подржана је, вероватно, и веома живом тенденцијом нагомилавања генитивних падежних конструкција у савременом стандарду (уп. нпр. претходни пример). Треће, појава нагомилавања номинализованих исказа нарочито се везује за интелектуализовани тип комуникације, односно, управо за оне специјалне домене употребе језика у којима су номинализације и иначе најфреквентније (о овоме уп. детаљније у каснијем излагању). Илустрације ради овде ћу навести само неке примере забележене у савременим српскохрватским текстовима: ... *te je stoga posve razumljivo njegovo izbuđenje, toliko slično ushićenju profesora Sukenika, osobito nakon povratka Brownleea...* (E. Werber); *Mukotrpan put je prošlo ljudsko iskustvo da dođe do određenih naučnih znanja radi relativno tačnog i istinitog objašnjenja nastanka i razvoja određenih pojava* (A. Todorović); ... „*iznimno u 1975. godini*” *proizvođači mogu iskoristiti ta sredstva za rekonstrukciju i proširenje postojećih kapaciteta i za izradu projekata za nove šećerane i prije sklapanja Društvenog dogovora o proširenju postojećih i izgradnji novih šećerana* (Vjesnik u srijedu); *У извештају Комисије за испитивање узрока катастрофе констатовано је, између осталог, да је судар авиона проузрокован пропустима да се осигура њихово прописно раз-*

¹⁹ Оваквих проблема приликом интерпретације примера с деадјективном именицом по правилу нема, пошто се детерминација уз деадјективну именицу по правилу интерпретира термином „носилац особине” (нпр.: *Присебаност његовог духа ... / Његов дух је присебан* и сл.). О проблемима интерпретације одговарајућих примера в. детаљније у: Milorad Radovanovic (op. cit.).

двајање, неправовременим уочавањем конфликтне ситуације и примењивањем непрецизних мера за спречавање судара (Политика); Давање углавном Решетарова коментара од стране Р. Драгићевића ми схватамо као прихватање његових интерпретација при тумачењу појединих места, а учињене допуне као врло користан прилог проширивању видика и знања о збивањима што се приказују у Његошеву спеву... (М. Стевановић) и сл.

Једно од кључних питања која се постављају пред истраживача у области номинализација јесте и питање мотивације за појављивање номинализационих процеса уопште, па и у сваком појединачном језику.

Може се слободно рећи да номинализациони процеси у српскохрватском језику потврђују општи принцип жанровске условљености у погледу продуктивности и фреквенције појављивања. Организацији исказа с номинализованим предикацијама, наиме, нарочито погодују тзв. специјални функционални стилови српскохрватског језичког стандарда,²⁰ нпр.: новинарски, политички, правни, административни, научни и сл.²¹ То се тумачи пре свега нелингвистичким моментима као што су интелектуализованост, уопштеност и апстрактност тематике оног домена употребе језика којем дати функционални стил служи као референцијални инструмент (а што подразумева и посебне процедуре мишљења – које, наравно, језички исказ мора, у границама својих моћи, да следи): економичност, синтетичност, безличност, анонимност, неовремењеност, немодалност, статичност итд.²²

Управо номинализовани језички искази поседују лингвистичке погодности помоћу којих могу задовољити помињане услове, будући да се према својим ненормализованим, реченичним конкурентима по-

²⁰ Термини *функционални стил* и *специјални функционални стил* овде се употребљавају у значењу које им обично дају представници прашке лингвистичке школе. Сличан начин размишљања о раслојеној природи језика среће се у новије време и у социолингвистичкој литератури (наравно, и са другачијим термилошким решењима). Иначе, идеју о функционалном тј. стилистичком везивању номинализационих процеса, међу осталима, афирмишу: Josef Vachek (*op. cit.*), Miroslav Renský (*op. cit.*) и др.

²¹ Подробнији опис понашања девербативне именице у овом погледу може се наћи у раду: Milorad Radovanović (*op. cit.*), док би коначне (па и статистичке) доказе за слично понашање деадјективне именице тек требало прибавити.

²² О овоме детаљније разматрање може се наћи у: Milorad Radovanović (*op. cit.*), уз размишљање о мањој семантичкој обележености односно већој семантичкој неутралности номинализованих исказа у језику.

стављају као семантички необележена средства. Уз нереченичну предикацију о којој реферишу номинализовани језички искази, наиме, по правилу не морају саопштити (и најчешће не саопштавају) податке о лицу, роду, броју, времену, фази, аспекту, модусу и сл. (али се ти подаци могу експлицирати синтаксички, додатним средствима). Определивање за номинализоване исказе, уместо за еквивалентне реченичне могућности, у таквим је случајевима, значи, наметнуто разлозима језичке економије, пошто се обично ради о комуникативним ситуацијама у којима би исказивање података о поменутих граматичким значењима и односима било информационо редундантно.

Овде се, дакле, сматра, да постоје добри разлози за веровање како су номинализациони процеси у српскохрватском, као и у другим језицима, мотивисани пре свега нелингвистичним моментима. Има, истина, и супротних мишљења, која упућују на уверење да су номинализације проистекле из унутрашњих структуралних, значи, системских специфичности појединачних језика или пак група језика.²³ Но, притом се мора истаћи да се у таквим ставовима не види подлога за прихватљиво објашњење које би следило као одговор на питање: како једна лингвистичка појава условљена „специфичностима” унутрашње организације појединачних језика (односно група језика) може стећи ту меру општо-сти какву номинализациони процеси имају данас у језицима?

На крају би ваљало пописати и основне з а д а т к е који се, по мојој процени, налазе пред сербокроатистима у области номинализационе проблематике. У том смислу требало би пре свега детаљно описати понашање деадјективних именица у улози номинализационих средстава и принципе њихове интерпретације, затим испитати семантику свих именица које потенцијално могу послужити номинализацијама, описати све падежне конструкције у којима се номинализовани искази најчешће појављују (укључујући ту и варијацију предлошких могућности), пописати типове реченица које могу бити подвргнуте номинализовању (с освртом на везничка средства и њихов однос према одговарајућим предлошким еквивалентима). При том би, по мојој процени, драгоцено било обезбедити и одговарајуће прецизне статистичке показатеље, на довољно репрезентативном узорку који би заступао различите функци-

²³ Тако нпр. неки аутори, као релевантне критеријуме за појављивање номинализационих тенденција помињу „редуковани динамизам” глагола односно „аналитичност” граматичке организације језика (Josef Vachek, *op. cit.*) или одсуство морфолошких аспекатских сигнала у језику (Miroslav Renský, *op. cit.*) итд.

оналне стилове савременог српскохрватског језичког стандарда (адекватно испитивање српскохрватског језика захтеваће да се води рачуна и о проценту zasiћености текстова и стилова номинализованим исказима). Резултати оваквих истраживања омогућили би нам да наша сазнања о понашању и облицима испољавања номинализационих процеса у српскохрватском језику упоредимо са сличним налазима до којих се дошло (или ће се доћи) у проучавању других, а пре свега словенских језика, да утврдимо инваријантна понашања, као и српскохрватске типолошке специфичности и да, коначно, новим доказима поткрепимо уверавања о универзалности номинализационих тенденција у језицима.

Milorad Radovanović

NOMINALIZATIONS IN SERBO-CROATIAN

Summary

Having started from the assumption that nominalizations are a widely present phenomenon in the present-day standard languages, the author's attempt is to point to the range of basic Serbo-Croatian problems in this field. He has also made a statement that it is not possible to study the typological structure of Serbo-Croatian sentence properly, nor is it possible to make adequate comparisons in the field of Slavic languages unless a detailed description of the nominalization problems is made first. The central point represent different case constructions in which the basic means of nominalization are the deverbal and de-adjectival nouns (e.g.: *Učinio je to iz mržnje prema tebi / Učinio je to zato što te je mrzeo* and *Učinio je to iz ljubomore / Učinio je to zato što je ljubomoran*). As an illustration, there has been mentioned only a part of the syntactical meanings, functions, and relations which may be represented by the described nominalized case constructions to substitute the corresponding verbal predicates in sentences. Those case constructions form paradigms to which, in the semantic interpretation of items, correspond the equivalent paradigms of sentences. The author especially points out the questions of „imperfection” and „ambiguity” of the nominalized sentences and clauses, of formation of a complex of nominalized predicates, and of intellectualized types of communication, i.e. of special functional styles in which the nominalizational processes are particularly productive. The basic-motivation for this phenomenon is considered by the author to be of other than linguistic character and not related to the structural characteristics of the language. Further tasks of Serbo-Croatists in this field are lasted at the end.